

IN MEMORIAM BORI IMRE

A NEM LÁTOTT HALOTT

Bori Imre-sirató

JUHÁSZ FERENC

Amíg voltál
te voltál az egyszerű jószág, a lángoló értelem,
a kúsza-csönd és mosolyláz szemérem,
a bonyolult és akaratos érdem,
az embertestté lett transzcendens türelem,
az esőszikrás kalászos fűsuhogás az aranygyász pettyes éjben,
a tudásra-mohóság
idő tartálya: mulandóság,
amíg voltál.

Most már nem vagy,
ha kérdezik: jelen vagy?,
mint az iskolában,
az emberiség-szobában.
Mert nincs az akit az árnya elhagy,
mert nincs árnyék:
lapos, hosszúkás, szögletes, sík,
se toll, se levél, se korong, se vonalcsík,
csak forró, csak jeges, csak nyirkos,
csak földsúlyos
sötét van a földben,
a Futaki úti temetőben.

A csontvázzá értelmező éjben,
az elhagyott, végleges múlt-időben,
az örök-van jelenidőben
a Futaki úti temetőben,
a halotti szenvedélyben,
a halotti kéjben
a Futaki úti temetőben.

Fekszel fehéren
a feketében,
fekete ruhában a fekete mélyben,
semmivé-kérten,
mindenné elítélten,
akár egy bomolva gazdag, romolva szégyen
égitest az űr-örök sötétben,
kezeid elfolyó szivedre hajtva,
mint itatóvödörré a ló szőrágas habkehely-ajka,
mint az esti tulipán
sok vércirmos, aranyfoltláng szírom-ajka,
mint dér-ágak a mohainges zöld sziklán,
fekszel halál-kevélyen,
mint a kozmoszhártya szélen
a galaxis-herpeszek, fényvak mirtuszok
a szerelem-szegélyen
szétvágott ósmárványfák, eltört kaktuszok
a sors-evő gyönyörű földben
a Futaki úti temetőben.

A zölden
kék hajnali ég alatt
a titkos értelmű földben,
szervedés-salak,
bánat-hagyaték,
iszonyat-maradék
a Futaki úti temetőben.

Én meg árván,
mint a halálszivárvány
az ég zöldikrás légy szemében,
a fényütközés-magasságú kristálygyász látóernyő-mélyben.
És összetép a szégyen,
mint egy átkozódó levelet.
A lehet-nem-lehet.

Mindig szép volt, ha szóltál,
aki már nem vagy, mert voltál!

Nem tudom mit tegyek
magammal, hisz veled,
mert nélküled
vad lázban,
vak gyászban
vagyok az ittmaradt másban,
a rámmaradt fuldokló virrasztásban,
a mérgezett pusztulásban.
Hittem, mert láttál,
hiszen rámnéző világnagy szem voltál,
az öröm szája, ha szóltál.
Most meg már ott lángolsz a földben
a Futaki úti temetőben.

Miért adtad el létezésed testét,
s lettél kréta-kötelesség,
csontváz-vágy,
testhúsból kinövő krétaváz-szüesség,
anyag-máz rühesség.
Hiszen húséged csöndillat örökléte,
mint falumban az augusztusi csillagos esték,
mikor szívemre ráfolyt a fényporköd tejút,
s szívemben rózsakert volt és tiszta-vízű kút
és szikra-gézével bebábozott az éjmagas hömpölygése
ahogy ott álltam a tóparton éjjel,

alattam az aranybogarakkal hemzsegő tó-edénnyel.
Itthagytál, mint az elvirágzott béke!

És sírodon átragyog,
mint a gombaként növvő fényburok,
a sírföldön átsugárzik,
a földhúson átvirágzik
belőled az emlék,
a nem-vagy-itt, mégis jelenlét,
a radioaktív sugárzás-üzenet:
az itt-voltam itt-vagyok most is veled,
mint a Szent Szorgalom Szűzi
Tudása Marie Curie
halotti kezéből,
halotti szivéből,
halotti homlokából,
halotti szeméből
az összefogdosott rádium sugárzás-hagyatéka,
mert lényéből sugárzás-virág nyílt,
ahogy a Kozmosz-Öröklétben kvadrillió fénykaput
a sötét világ nyit,
mert kezében, szivében
a rejtett fényben
fénytelen őserő világít,
az emberszemnek nem látható
mindenható
sugárzás-erő,
az anyag, amiben a bomlás-idő, felezés-idő
úgy végtelen,
hogy egyszer megalvad mint a tej,
a ráncos, zsíros bőr a tejen
és jajong majd az atom,
mint öreg testben az öregség-fájdalom.

És csak körmét növeszti,
ködét mereszti,
mint szivacs-kesztyűbe szúrt túhalom.

Magát földdé ereszti
az elbomlás,
a fájdalom,
a borzalom.

És árad,
fölfele könnyen fárad,
gyászlétünk felé
a földből élő húsunkba a halál-ajánlat,
élet-ajánlat,
az öröklét fölszivárgó, nem-elbomló
sugárzás-folyadék,
fény-hagyatéka,
ahogy a fűvek, virágok, növények
hajszálcsövesség-edényeiben
a víz föltolul,
csobogva feszesen, lüktetve szorúl
a belső feszesség-háló,
mert érhálójával, nedve sarával
önmagává teszi a fűszárat, fűlevelet, sziriomszagú szárat,
mint a szerelmet a dac, a vágy, az alázat,
a megadás,
meg mindenféle más
ragyogás, ragadozás,
s a fényöreg belső duzzasztó szüzesség
kinyílik, mint éjjel a szerelem-tüzesség,
s anyagát küldi a kéjben
ünneplő halandóság-szegényen
virrasztó koldulásnak.

Így épít önmagából önmagának házat!

Ó, te földöntúli a föld alatti földben,
a Futaki úti temetőben.

Szerencséd hol volt? Szerencséd hol van?
Nem mondhatom, hogy jól van.
Nem láttalak, mert nem láthattalak a koporsóban,
ahogy fekszel
lecsukott rózsaszíromránccal szemhéjakkal,
csavart rackajuh-szarvhoz hasonló szemöldökkel,
a nyálás ujjhegyekkel
piros szarvacskákká pödört szemöldökszőrrel,
a rózsasárga ujjhegyvályúlécekkel
dérkalász üstököscsóvásban fölsodort szemöldökkel,
a szőrszarvacska pihelegyezővel,
bozontcsönd vörhenyes oroslánsörénnyel,
a földadott és elveszett reménnyel
és fénnel,
bomlásba-csomagolt testtel,
a lélek-üressel,
szájadon halálcsodálkozás-körökkel,
viasz-kelyhecske orrlikaidban a fekete köddel,
önmagadba temetve,
mint a téli faluvégi este,
mint a téli vadrózsa-domb
aranszemhéjkör koronás piros bogyótérhálója,
a kék som-bozót, a galagonya-kúszaváz
a könnyű pára-vattában:
a vastag könnyező téli ködben.
S lenn a jégvártyás, jégzilánkostyás hináros patak,
mint jégkorszak-olvasás szavak.
Mért hallgatsz? Mit csinálsz
a Futaki úti temetőben?

Élve is az voltál, most is az vagy:
éjszakánkban világító ablak,
aminek üvegnégyzete mögött a fény
aranykelyhében:
a töprengés szigorkevényben
virraszt a remény,

tenyerébe hajtott arccal,
szívében két hatszárnyú angyallal,
a Kerubbal és a Szeráffal:
a kristály-saslánccal és a szárnyas-ős fény-zsiráffal,
a győzelemmel és a kudarcral
szállsz önmagadban önmagadból
kifelé és befelé,
mint egy mese-táltos
akinek tíz fogsora van
a két fekete, ezüstszőrágas ajakvánkos
lágymomba keretében
és boldogsága bánata
és bánata boldogsága,
mint az üveghegynek a mesében,
a szikrázó fölfele sejtrácskúp végtelennek.
Látom a Virrasztó Időt
és csak írógépe nézi őt
és nézik őt irgalmas könyvei
és a virrasztásban, mint az égitestek,
amik szívébe zuhanva estek
s ott bozsognak,
mint az óriás befőttesüvegbe gyűjtött kékaranyláz kőrisbogarak,
csak a kegyetlen égitestek könnyei.

Rád gondolok
aki voltál: Ember-Dolog!
Fájdalom bénit, mint a kígyómarás,
sírok, mint a népmesében a nyáját-vesztett kiskanász.
Vacogok, mint akit a láz
forró hidege ráz.
Hajamba kotorász
bikapók lábaival a gyász,
meg a cukorsíp-édes elolvadás:
az elmúlás.

Szorgalmasan matat a púpos,
gyémántrügy-szemrács hátú,
a horgonyos kitinléc-lábú
harapás-csók
Bikapók,
a sorsommá növä,
halál-hálót szövő
zömök, szőrös, vörhenyes téridő.

Most már csak az vagy, aki nem vagy,
aki voltál és most már nem vagy.
Aki kínod az elmúlásra hagyta,
aki fényed a földnek adta.
Süllyedésed akár a gyémánt-hangyaboly este,
s mint aki ingét levette
vagy letépte róla a büntető kegyelem,
ott állsz köldökig meztelen
szervedés-kentaur: mosoly és félelem,
fehér-hajfürtös okosság, rózsaköd türelem
a bosszú-máglya cölöpéhez láncolva: Értelem!
A könyörtelen
ítélet halálraitéltje: Győzelem!
Ott állsz a máglyaláng-sziromhalomban,
a kékeres, szúzhártyavörös lángszirmok lobogó serlegében
Istenre vágyva, mint az elvesztett Éden,
a bűdös füstkomorban,
a bíbor lángkehelydörgésben,
mint világnagy tűzliliomban.

Mint Giordano Bruno a füst-kalász fuldoklás-sikolyban.
Ki félti?
Hogy meghaljunk azért kell élni?

Mosolyod hol van?
Hol vagy Imre, hol vagy?
Szemed szigora hol van?

Nincs-szavad mért lett oly nagy?
Szavad aranylánc-gyűrűje hol van?
Hiszen már ott sincs ahol van.
Sem a Mennyben, sem a Pokolban.
Csak a földben,
a virággal beültetett sírföldben,
a csillaghab-aranykupolájú földben
a Futaki úti temetőben.

Hova lett élet-bizalmad?
Hova lett élet-uralmad?
Hova lett vigasz-szerencséd?
Látásod hova lett?
Hiszen pupillád nem volt jégvártyás mocsárból.
Hiszen tudtad: a lét-őrület
néha ünnep-szagú, örömillatú, mint a húsvéti
mazsolás
fonottkalács.
Ki sír, mert érti?
Végtelenség-Vándor
mért bújtál el a földben
a Futaki úti temetőben?

*„Gyakran jut eszembe Péterfy Jenő kijelentése: Mindenki, aki magyar-
nak született s így akarva, nem akarva vállalja szenvedésünket, kárpótlást
kap azáltal, hogy Arany Jánost eredetiben olvashatja.”*

Kosztolányi Dezső

BORI IMRE HÍDJAI

KÁNTOR LAJOS

A *Híd* hetven éve természetesen gazdagabb, mint amennyi belőle Bori Imre szerkesztői idejéhez köthető. És viszont: Bori Imre pályája nem tükröztethető a *Híd* élén töltött két évtizedben, hiszen irodalomtörténészként hírnevet már korábban szerzett, egyetemi munkája pedig tágabb horizonton mérhető, mint amelyet egy bármilyen jó folyóirat képviselhet. Ám mégis indokolt Bori Imre hídjairól szólni, közel hetvenöt évre tekintve vissza. Majdani életrajzírójára vár, hogy összekösse a gyermekkor, az ifjúság élményeit az irodalmi kiteljesedést befolyásoló hatásokkal. Amiről én, a több száz kilométerre, Kolozsvárt élő, tehát határokon túlról figyelő pályatárs – talán Imre nem tiltakozna ellene, ha azt mondanám: barát – tanúságot tehetek, az csak a Bori-életművet felületesen ismerőt lepheti meg; azt szeretném mindenekelőtt kiemelni, hogy az elszánt, kérlelhetetlen avantgárdként, mondhatnám újabb kori avantgárd apostolként számon tartott tudós irodalmár szülőföldjének elkötelezettje volt. Ezt számos antológiája, tanulmánya bizonyítja. Bori Imre első hídjá tehát a népi és művelt tájhagyomány s a magyar avantgárd klasszikusai között épült.

A második híd (persze az én olvasatomban) a magyar irodalom földrajzilag, illetve politikailag széttagolt részeit köti össze. Személyesen erről a hídről tudnék a legtöbbet beszélni, ez volt közöttünk a leggyakoribb téma, ez a híd kötött össze minket igazán, több mint három évtizeden keresztül. Bori Imrére nem volt jellemző a rajtunk kívül történetek felhánytorgatása, a magyar közéletben a cselekvést oly gyakran helyettesítő magunk-elsíratása. Ha már úgy történt (Trianon és a II. világháború után), ahogy megtörtént, legyenek a magyar irodalomnak új, életerős központjai. Ilyennek akarta Újvidéket – és sokat tett érte, hogy (Kolozsvár, Pozsony mellett) ez a vajdasági egyetemi város, folyóiratok és művelődési intézmények székhelye megfeleljen a születő

vagy kicsikart lehetőségeknek, az új elvárásoknak. Legalább kétirányú harcot folytatott ezért, és nem kevés keserűséget kellett e küzdelem évtizedeiben megélnie. (Ide tartozik, véleményem szerint, hogy halálhírét a magyarországi média szinte-szinte elhallgatta. A 2003-ban megkapott Széchenyi-díj viszont szerencsére még idejében érkezett.)

Bori Imre nélkül a vajdasági magyar irodalom és főként az irodalomtörténet, a kritika tekintélye aligha nőtte volna túl a hajdani Jugoszlávia határait. Márpedig ez történt. Voltak évek, amikor a kortárs magyarországi irodalom legjelentősebb alkotóiról az újvidéki lapokban lehetett érdemleges elemzéseket olvasni – Bori Imrétől és tanítványaitól.

Végül a harmadik hídról. Ez amolyan belső hídnak nevezhető, minthogy a vajdaságiak nemzedékeit kapcsolta össze. Tudom – nincs miért elhallgatni –, hogy Bori Imrének voltak vitái a nála fiatalabbakkal (nyilván az idősebbekkel is), ám ez nem akadályozta abban, hogy az új értékeket elismerje, beépítse a maga irodalomtörténeti rendjébe. Így lehetett a *Híd* igényes folyóirat, többek közt az első Symposium-nemzedék befogadója. A teljesebb elemzés bizonyára megkövetelné az árnyalatok hangsúlyozását, például a *Híd* és a különböző évtizedek *Új Symposium*jának összemérését – ez azonban nem az én feladatom.

A dolgok természetéből következően az sem, hogy a negyedik hídról beszéljek – jöllehet tudom, erről, a délszláv irodalmak felé nyitóról is szólni kellene, Bori Imrére emlékezve, munkásságát méltatva. Emlékszem, milyen lelkesen beszélt Krleža-könyve készüléséről és a könyv méltó visszhangjáról.

Hidakon innen és túl, illetve a harmadik hídhöz kapcsolódva lehetetlen volna nem elősorolni a professzori, a katedrai munka eredményeit. Sajnos, ebből keveset ismerhettem, bár a tanítványok révén akár azt is állíthatnám, hogy sokat. Mindenesetre hiszem, bizakodom abban, hogy Bori Imre hosszú időn át épített hídjait senki sem akarja majd lebombázni – ápolni és továbbépíteni fogják, fogjuk őket, mindenütt a Duna partján, nem feledve a fontos mellékfolyókat átívelő hidakat sem.

Elhangzott a Híd hetvenéves ünnepségén 2004. június 11-én Újvidéken